

7. Федорова А.Л. Венеціанська Комісія та Україна: правові аспекти співпраці / А.Л. Федорова // Право України. – 2011. – № 7. – С. 128–137.
8. Лимонникова М.А. Создание Венецианской комиссии как консультативного органа Совета Европы / М.А. Лимонникова, С.Н. Ярышев // Московский журнал международного права. – 2009. – № 1. – С. 226–247.
9. Tryphonas Ch. Le fonds de reetablissement du Conseil de l'Europe. Contribution a la theorie generale des organes subsidiaires des organisations internationales / Ch. Tryphonas. – Paris, Editions Pedone, 1974. – P. 50.
10. Глосарій договорів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://conventions.coe.int>.
11. Смирнова К. Часткові угоди Ради Європи / К. Смирнова, А. Федорова // Право України. – 2011. – № 7. – С. 140.
12. Алисиевич Е.С. Частичные соглашения как форма сотрудничества государств в рамках Совета Европы / Е.С. Алисиевич // Московский журнал международного права. – 2009. – № 2. – С. 134–137.
13. Кузнецов С.А. Институциональная структура и источники права Совета Европы / С.А. Кузнецов // Конституционное право: восточноевропейское обозрение. – 2002. – № 1(38). – С. 50.
14. Tryphonas Ch. Le fonds de reetablissement du Conseil l'Europe. Contribution a la theorie generale des organes subsidiaires des organisations internationales / Ch. Tryphonas. – Paris, 1974. – P. 60–63.
15. Sow A.I. La contribution de l'activite conventionnelle du Conseil de l'Europe au droit des traits. These pour l'obtention du grade de docteur en droit / A.I. Sow. – Tome II. – Strasbourg, 1997. – P. 445.
16. Алисиевич Е.С. Частичные соглашения как форма сотрудничества государств в рамках Совета Европы / Е.С. Алисиевич // Московский журнал международного права. – 2009. – № 2. – С. 228–243; 231; 242.

ПРИСТУПЛЮК В. Л.,
асистент кафедри міжнародного права
та юридичної журналістики
(Національний університет водного
господарства та природокористування)

УДК 342.7:347.5

ВІРОСПОВІДАННЯ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

У статті проаналізовано прецеденти судової практики Європейського суду з прав людини, права на свободу віросповідання як фундаментального права, яке має виняткове значення. Крім того, показано внутрішні та зовнішні аспекти свободи віросповідання, а також аспекти індивідуальної та колективної свободи віросповідання, відношення між державою та релігійними громадами та межі захисту такої свободи.

Ключові слова: *Європейський суд із прав людини, Конвенція, свобода, віросповідання, держава, релігійна громада.*

В статті проводиться аналіз прецедентів судової практики Європейського суду по правах людини, права на свободу віросповідання як фундаментального права, яке має виключальне значення. Крім того, показані внутрішні та зовнішні аспекти свободи віросповідання, а також аспекти індивідуальної та колективної свободи віросповідання, відношення між державою та релігійними громадами та межі захисту такої свободи.

Ключові слова: *Європейський суд по правах людини, Конвенція, свобода, віросповідання, держава, релігійна громада.*

The article deals with the analysis of the case law precedents of European Court of Human Rights, right for freedom of religion as a fundamental law having a significant importance. Moreover, the article shows inside and outside aspects of freedom of religion as well as aspects of individual and collective freedom of religion, relations between the government and religious communities and protective boundaries of this freedom.

Key words: *European Court of Human Rights, Convention, freedom, religion, government, religious community.*

Вступ. Свобода думки, совісті і віросповідання є фундаментальним правом, закріпленим не тільки в Європейській конвенції з прав людини, а й у багатьох національних, міжнародних та європейських законах. Це фундаментальне право, яке має виняткове значення.

Відповідно до ст. 9 Конвенції щодо захисту прав людини та основоположних свобод:

1. Кожна людина має право на свободу думки, совісті і віросповідання, і це право охоплює також свободу зміни релігії або переконань та свободу сповідувати релігію або переконання як індивідуально, так і спільно з іншими, публічним або приватним порядком в богослужінні, навчанні, релігійних і ритуальних обрядів.

2. Свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише тим обмеженням, які передбачені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони громадського порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Ст. 2 Протоколу №1 Конвенції стосується особливого аспекту свободи віросповідання, а саме права батьків давати освіту своїм дітям відповідно до власних релігійних переконань:

«Нікому не може бути відмовлено в праві на освіту. Держава при здійсненні функцій, що воно бере на себе в галузі освіти і навчання, поважає право батьків забезпечувати таку освіту і навчання, які відповідають їх релігійним і філософським переконанням» [2].

Європейський суд із прав людини завжди зазначав на важливості права на віросповідання як чинник формування особистості віруючих та їх світогляду.

Зауважимо, що за останні десятиліття кількість справ, розглянутих Судом щодо порушення свободи віросповідання (ст. 9 Конвенції), постійно зростає, і така тенденція характеризується збільшенням ролі релігії та пов'язаних з нею питань в соціально-політичній сфері.

Метою статті є аналіз прецедентів у практиці Європейського суду із прав людини щодо захисту права на свободу думки, совісті та релігії для подальшого використання в законодавстві та судовою системою України на практиці.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідження питань міжнародно-правового регулювання релігійних свобод почалися ще у ХІХ – на початку ХХ ст. (Й. Блюнчлі, А. Вязгін, В. Даневський, Н. Захаров, П. Казанський, Л. Камаровський, Ф. Ліст, Ф. Маассен, Ж. Мартенс, Ф. Мартенс, А. Рів'є, А. Стоянов, М. Таубе, Г. Уітон), що привели до висновку про існування міжнародно-правового захисту релігійних інтересів.

Сучасна наука міжнародного права також приділяє увагу вивченню питань захисту права людини на свободу совісті та віросповідання (Ю. Баскін, Ю. Безбородов, К. Борисов,

Т. Васильєва, М. Дженіс, К. Іванз, М. Іванз, Ю. Карлов, Д. Карлсон, Н. Лернер, Д. Літл, П. Тейлор, В. Малишко, Г. Сергієнко та ін.).

Згідно зі ст. 9 Конвенції свобода думки, совісті та релігії є однією з основ демократичного суспільства та (в релігійному контексті) одним з найважливіших елементів особистості віруючих і їх світогляду, при цьому вона є також найціннішим надбанням для атеїстів, агностиків, скептиків та осіб, байдужих до релігії [1].

У демократичному суспільстві, в якому кілька релігій або кілька течій однієї релігії співіснують в межах однієї групи населення, може виникнути потреба у введенні обмежень такої свободи для примирення інтересів різних груп і забезпечення поваги до переконань інших людей. Проте при здійсненні своєї влади у цьому питанні щодо різних релігій, конфесій і віросповідань, держава повинна залишатися нейтральною і неупередженою з метою збереження плюралізму та належного функціонування демократії (Бессарабська Митрополія та інші проти Молдови).

Свободи, гарантовані ст. 9 Конвенції мають подвійний аспект: внутрішній і зовнішній. Зі сторони «внутрішнього» аспекту, свобода є абсолютною: фундаментальні ідеї та переконання, що народжуються в глибині душі людини, не можуть самі по собі підірвати громадський порядок, а отже, не можуть і зазнавати обмежень з боку державних органів. Проте зі сторони «зовнішнього» аспекту така свобода залишається відносною. Ця відносність логічна, оскільки йдеться про свободу сповідувати свої переконання, то громадський порядок може опинитися під загрозою порушення [3, с. 242].

Саме в питанні релігії важлива свобода вибору, тому ст. 9 Конвенції гарантує кожному свободу змінювати релігію. Однак з моменту арешту засновника у справі «Коккінакіс проти Греції» практика Суду визнає, що свобода віросповідання охоплює також право намагатися переконати свого ближнього. Поняття «переконати» містить у собі образливе поводження, що характеризується дійсним неприйнятним тиском, переслідуванням, яке не може бути захищене Конвенцією.

Значимо, що свобода совісті та віросповідання не захищає будь-яку зручну поведінку, тільки за умови, якщо вона мотивується міркуваннями релігії чи філософії. Іншими словами, ст. 9 Конвенції захищає внутрішній світ особистості, а не будь-яку суспільну поведінку, яка диктується переконаннями (Пішон (Pichon) і Сажу (Sajous) проти Франції (рішення) [4].

Більшість прав, закріплених у ст. 9 Конвенції, мають індивідуальний характер, який не може бути оскаржений. Проте деякі з цих прав можуть мати і колективний характер. Тому Суд визнав, що церква чи церковні органи можуть реалізовувати від імені своїх послідовників свободу віросповідання та сповідувати свою релігію.

Релігійні громади традиційно і повсюдно існують у формі організованих структур, саме тому ст. 9 слід тлумачити через ст. 11 Конвенції, яка захищає життя об'єднань від невинного втручання з боку держави. Із цього погляду право віруючих на свободу віросповідання, яке охоплює право сповідувати свою релігію колективно, припускає, що віруючі можуть вільно об'єднуватися без втручання з боку держави. Дійсно, автономія релігійних громад є невід'ємною частиною плюралізму в демократичному суспільстві і таким чином безпосередньо потрапляє під захист, що надається ст. 9 Конвенції (Хасан (Hassan) і Чауш (Tchaouch) проти Болгарії; Бессарабська Митрополія та інші проти Молдови; та Святий Синод Болгарської православної церкви (митрополит Інокентій) та інші проти Болгарії) [3].

Принцип автономії (описаний вище) забороняє державі вимагати від релігійної громади приймати нових членів або виключати інших (Свято-Михайлівська парафія проти України).

Крім того, ст. 9 Конвенції не гарантує право на інакомислення всередині релігійної організації. У разі доктринальних та організаційних розбіжностей між релігійною громадою та її членами свобода віросповідання останніх виражається у праві вільно залишити таку громаду (Святий Синод Болгарської православної церкви (митрополит Інокентій) та інші проти Болгарії; Карлссон (Karlsson) проти Швеції; Шпец (Spetz) та інші проти Швеції; та Вільямсон (Williamson) проти Великобританії) [4].

У своїй діяльності релігійні громади дотримуються правил, які їх послідовники часто вважають такими, що мають божественне походження. Релігійні обряди мають священний зміст і значення для віруючих, оскільки їх проводять служителі культу, що мають на це право відповідно до правил. Їх особистість важлива для кожного члена спільноти, а їх участь у житті цього співтовариства є приватним проявом релігії, яка підпадає під захист ст. 9 Конвенції (Хасан (Hassan) і Чауш (Tchaouch) проти Болгарії) [5].

Гарантія свободи думки, совісті та віросповідання у відносинах між державою та релігійними громадами передбачає саме нейтралітет держави. Повага до різних вірувань і переконань є основним обов'язком держави, яка повинна визнати, що громадяни мають право вільно приймати переконання чи, можливо, згодом змінювати прийняте рішення. Водночас уникати будь-якого втручання держави у реалізацію права, яке гарантоване ст. 9 Конвенції. Отже, право на свободу віросповідання виключає будь-яку свободу дій з боку держави щодо легітимності релігійних переконань або засобів їх вираження.

Аналізуючи положення ст. 9 Конвенції Суд постановив, що ця стаття навряд чи може розцінюватись як можливість зменшення ролі віри чи релігії, яку історично та культурно дотримується населення тієї чи іншої країни (члени конгрегації Свідків Ієгови Глдани (Gldani) та інші проти Грузії, № 71156/01, § 132, 3 травня 2007 р.) [6].

Проте це не означає, що відносини між Договірними Державами та релігійними громадами повністю звільнені від контролю Суду. У справі Релігійна громада Свідків Ієгови та ін. проти Австрії (№ 40825/98, 31 липня 2008 р.) Суд встановив порушення ст. 9 Конвенції з боку держави, зокрема у терміні очікування (10 років – це термін, встановлений для «нових» релігійних громад, що вже мають статус юридичної особи), який передбачений для отримання статусу «релігійного товариства» (Religionsgesellschaft) з деякими важливими привілеями, враховуючи право на викладання релігії у державних школах. Суд постановив: «Враховуючи кількість наданих їм привілеїв та їх природу, ...релігійні громади мають величезну перевагу, і це особливе ставлення до них, безсумнівно, допомагає релігійному співтовариству в досягненні його цілей. Зважаючи на ці істотні привілеї, якими володіють релігійні громади, обов'язок держави відповідно до ст. 9 Конвенції – зберігати нейтралітет в ході здійснення владних повноважень у цій сфері, також вимагає, щоб у випадку, якщо держава регулює питання отримання статусу юридичної особи релігійними групами з особливим статусом, всі релігійні спільноти, які висловлюють таке бажання, повинні володіти рівними можливостями присвоєння їм такого статусу, та застосовувати критерії повинні використовуватися на підставах, рівних для всіх» [4].

Крім того, у справі церкви «Слово Життя» (Riječ Života) та ін. проти Хорватії (№ 7798/08, 9 грудня 2010 р.), Суд виніс рішення на підставі ст. 14 Конвенції та ст. 1 Протоколу № 12, що забороняє дискримінацію при здійсненні будь-яких прав, гарантованих законом. Зауважимо, що затвердження спеціальних угод між державою і деякими релігійними громадами створює особливий правовий режим для останніх, що власне не суперечить ст.ст. 9 та 14 Конвенції. Суд, розглянувши звернення постановив, що відмова хорватського уряду укласти угоду із заявниками (протестантськими християнськими громадами), що дозволить їм виконувати певні релігійні служби та отримати визнання державою шлюбів, укладених служителями церкви, є дискримінацією у здійсненні права на свободу віросповідання [4].

Виходячи із вищевказаного постає питання: чи може держава вводити певні правила, пов'язані з релігією? У справі Бускаріні (Buscarini) та інші [GC], Суд розглянув справу кількох членів парламенту, які для того щоб приступити до виконання своїх обов'язків, вони повинні були дати присягу на Біблії. Але Суд постановив, що було порушено ст. 9, оскільки вимагати від них скласти присягу було рівнозначне примусу до присяги на вірність певній релігії. Крім того, відповідно до принципу вільного вибору людину не можуть примусити брати участь у діяльності релігійної громади, якщо вона не належить до цієї громади. Як бачимо, людина має право відмовитись від встановлених державою правил у будь-якій сфері діяльності, якщо це пов'язано із внутрішніми релігійними переконаннями самої людини [7].

Питання про введення державою певних практик, пов'язаних з релігією чи тих, що стосуються релігійних переконань окремих громадян, може виникати також у школах. На-

приклад, у справі Валсаміс (Valsamis) проти Греції (18 грудня 1996 р., Звіти про рішення та постанови 1996-VI) заявники, сім'я Свідків Іегови, поскаржилися, що третій заявник, учень державної школи, був покараний за відмову взяти участь у святкуванні Національного дня в пам'ять початку війни між Грецією і фашистською Італією. Заявники, чії релігійні переконання забороняють будь-яку участь у військових урочистостях, скаржилися на порушення ст. 9 Конвенції (щодо самої дочки) та ст. 2 Протоколу № 1 (відносно батьків). Суд постановив:

«Пан і пані Валсаміс стверджували, що вони стали жертвами порушення ст. 2 Протоколу № 1 ... Складання та планування навчальних програм в принципі належать до компетенції Договірних держав. В основному ці питання стосуються доцільності і не входять в компетенцію Суду, а їх рішення може законно варіюватися залежно від країни та епохи». Взавши до уваги це міркування, Суд постановив, що друге речення ст. 2 Протоколу № 1 забороняє державі «займатися впровадженням ідей, які можуть розглядатися як неповага до релігійних і світоглядних переконань батьків. Це межа, яку не можна переходити ... Передусім Суд зазначає, що пані Валсаміс на прохання батьків була звільнена від уроків релігійної спрямованості і від православної меси. Батьки також хотіли, щоб її звільнили від необхідної участі в параді під час національного святкування 28 жовтня.

Хоча у функції Суду не входить розгляд рішень грецької держави щодо складання та планування шкільної програми, Суд здивований тим фактом, що учнів можуть примушувати, під загрозою звільнення від занять (навіть всього на один день), до участі у позашкільному святковому параді. Та все ж Суд не знаходить ні в меті параду, ні в пов'язаних з ним заходах нічого, що могло б образити пацифістські переконання заявників до такої міри, що це суперечило б тексту другого речення ст. 2 Протоколу № 1. Такі урочисті національні заходи по-своєму служать пацифістським цілям та інтересам суспільства. Участь військових представників у деяких парадах, які проводяться в Греції в цей день, не змінює характер парадів. Крім того, вимоги до учнів не перешкоджають їхнім батькам права «освічувати своїх дітей і давати їм поради, виконувати щодо своїх дітей природні батьківські педагогічні функції або спрямовувати дітей відповідно до власних релігійних або філософських переконань».

У функції Суду не входить висловлюватися про доцільність інших навчальних методів, які, на думку заявників, були б більш придатними для увічнення історичної пам'яті серед молодого покоління. Однак Суд зазначає, що покарання у вигляді відсторонення від занять, яке не може розглядатися виключно як освітня міра, і, можливо, психологічно вплинуло на учня, було накладено на обмежений термін і не вимагало вилучення учня з приміщення школи... Отже, порушення ст. 2 Протоколу № 1 не було».

Щодо іншої скарги пані Валсаміс (відносно доньки), то Суд, виносячи рішення, зауважив, що пані Валсаміс звільнили від уроків релігійної спрямованості і від православної меси, про що вона просила на підставі своїх релігійних переконань. Суд уже з'ясував, що обов'язок брати участь у шкільному параді ніяк не ображатиме релігійні переконання її батьків. Отже, оскаржувана міра не була втручанням в її право на свободу релігії, і відповідно порушення ст. 9 Конвенції не було [8].

Водночас, обгрунтовуючи сутність та різні прояви права на свободу віросповідання, виникає питання: де межа захисту права на свободу віросповідання? Відповідь розглянемо детальніше.

1. Втручання у права згідно зі ст. 9 Конвенції. Відповідно до ст. 9 § 2 Конвенції будь-яке втручання у здійснення права на свободу віросповідання повинне бути «необхідним у демократичному суспільстві». Це означає, що воно має відповідати «нагальній суспільній необхідності». Термін «необхідно» не має такої гнучкості, як термін «корисний» або «відповідний» (Свято-Михайлівська парафія проти України, § 116) [9].

2. Обов'язок щодо дотримання нейтралітету і неупередженості державою. За винятком особливих випадків, коли право на свободу віросповідання, згідно з Конвенцією, виключає будь-яку оцінку з боку держави щодо легітимності релігійних переконань або засобів їх вираження (Хассан і Чауш проти Болгарії [GC]; Бессарабська Митрополія та інші проти Молдови, а також Серіф (Serif) проти Греції, № 38178/97, § 52, ЄСПЛ 1999-IX) [4].

Державні заходи, що сприяють одному з ієрархій розділеної релігійної громади, або спрямовані на примушення громади всупереч її волі прийняти єдине управління, є посяганням на свободу віросповідання. У демократичному суспільстві у держави немає необхідності вживати заходів для забезпечення того, щоб релігійні громади знаходилися під єдиним управлінням. Дійсно, роль влади у цьому випадку зводиться не до виявлення причини напруженості шляхом усунення плюралізму, а до віротерпимості між групами з антагоністичними поглядами.

3. Захист від безпідставного звинувачення, підбурювання до насильства і ненависті всередині релігійної громади.

Чи захищає ст. 9 почуття віруючих як складову релігійної свободи? Сфера дії ст. 9 Конвенції насправді є дуже широкою, тож це право гарантується цією статтею. Зрозуміло, що Європейський суд зазначає, що віруючі повинні проявляти терпимість і миритися з неприйняттям іншими особами їхніх релігійних переконань і поширенням інших доктрин, антагоністичних їх вірі. Але, як було встановлено у справі Інститут Отто Премінгер (Otto-Preminger-Institut) проти Австрії (20 вересня 1994 р., № 295-A), але також вірно те, що способи, за допомогою яких релігійні переконання стають предметом заперечень чи заперечення, можуть спричинити відповідальність держави, враховуючи гарантію того, що ті, хто сповідує такі вірування і вчення, можуть спокійно користуватися правом, гарантованим ст. 9; цілком очевидно, що у крайніх випадках застосування певних заходів протидії релігійним переконанням чи їх заперечення може спонукати тих, хто має такі переконання, відмовитися від них або від свободи їх вираження [10].

У справі Коккінакіс проти Греції Суд постановив, що в контексті ст. 9 держава може визнати за необхідне вжиття заходів для придушення певних форм поведінки, зокрема передачу інформації та ідей, які несумісні з повагою до свободи думки, совісті та релігії інших осіб. У справі Інститут Отто Премінгер проти Австрії Суд визнав, що повагу до релігійних почуттів віруючих, гарантовану ст. 9, було порушено провокаційним зображенням об'єктів релігійного шанування, такі зображення можна розглядати як злісне порушення принципу терпимості, який є характеристикою демократичного суспільства. У цій же справі суд постановив, що оскаржувані заходи були засновані на статті Кримінального кодексу Австрії про придушення виступів, спрямованих проти об'єктів релігійного шанування, що можуть викликати «справедливе обурення». Отже, рішення було спрямоване на захист права громадян не бути ображеними у своїх релігійних почуттях шляхом публічного вираження думки інших осіб так, щоб це рішення залишалось пропорційним переслідуваній правової мети, якою є захист прав інших осіб.

У справі Гюндюз проти Туреччини (№ 2) (рішення), № 59745/00, 13 листопада 2003р.), Суд визнав неприйнятною скаргу лідера ісламістської секти, засудженого за підбурювання до злочину і релігійної ненависті, шляхом публікацій у ЗМІ. Суд постановив, що з урахуванням насильницького тону закликів заявника можна говорити про ненависть і у прославлянні насильства, і, отже, про несумісність з фундаментальними цінностями справедливості і миру, викладених у преамбулі до Конвенції. Крім того, заявник називав у судовому засіданні ім'я особи, яка за його словами, користується певною репутацією, що легко ідентифікувати широкій публіці, отже, існує ризик насильницьких дій щодо такої особи. Отже, суд встановив, що суворість покарання (чотири роки і два місяці позбавлення волі, а також штраф) є виправданою, оскільки вона є стримуючим фактором, потрібним для запобігання публічному підбурюванню до злочину [4].

4. Релігія на робочому місці і розумні заходи. Нарешті, Суд повинен визначити сферу позитивних обов'язків роботодавців (державних і приватних) щодо захисту прав своїх співробітників відповідно до ст. 9. Іншими словами, Суд має вирішити, якою мірою уряд повинен приймати розумні заходи, щоб враховувати різні релігійні вірування, переконання і практики на робочому місці. У справі Евейда (Eweida) та інші проти Сполученого Королівства (№ 48420/10, ECHR 2013), Європейський суд повинен був співвіднести права заявників та законні інтереси їхніх роботодавців (які в деяких випадках відповідали суспільним

інтересам). У цій справі заявники стверджували, що національне законодавство не забезпечило адекватний захист їх права сповідувати свою релігію. Перші два заявника скаржилися, зокрема, на обмеження з боку роботодавців щодо відкритого носіння ними хреста на шії. Третій і четвертий заявники скаржилися на санкції, застосовані проти них роботодавцями в результаті їх небажання виконувати свої обов'язки, які на їхню думку, потурали гомосексуальному союзу. Третій заявник послався лише на ст. 14 Конвенції (заборона дискримінації) у поєднанні зі ст. 9, в той час як інші три заявники вважали себе жертвами порушення ст. 9 як окремо, так і разом зі ст. 14.

Що стосується перших двох заявників, то Суд постановив, що відбулося втручання в їхнє право сповідувати свою релігію у зв'язку із забороною відкрито носити хрест на робочому місці. Відносно першого заявника, який працював на приватного роботодавця і, отже, це втручання не могло бути приписано безпосередньо державі, Суд повинен був визначити, чи було її право вільно сповідувати свою релігію достатньо захищене національним правовим порядком. Як і багато інших Договірних держав, Сполучене Королівство не має правових положень, які спеціально регулюють носіння релігійного одягу і символів на робочому місці. Та все ж легітимність вимог до одягу і пропорційність застосовуваних роботодавцем заходів були детально розглянуті. Тому Суд не вважає, що відсутність спеціального захисту в національному законі означає, що право заявника сповідувати свою релігію, носячи релігійний символ на роботі, було недостатньо захищене. Проте Суд дійшов висновку, що справедливий баланс між бажанням першого заявника сповідувати свою релігію, з одного боку, і бажанням роботодавця зберігати певний корпоративний стиль (незалежно від законності цієї мети), з іншого боку, не був дотриманий. Крім того, до випадку з першим заявником іншим співробітникам того ж роботодавця було дозволено носити релігійний одяг, наприклад тюрбани або хіджаби, без негативного впливу на бренд або стиль компанії. Більше того, те, що компанія змогла змінити правила щодо одягу та дозволити відкрите носіння релігійних символів, доводить, що раніше ця заборона не мала вирішального значення. Отже, національні органи влади не забезпечили захист права першого заявника сповідувати свою релігію в порушення ст. 9.

Причина прохання до другого заявника зняти хрест, а саме захист здоров'я та безпеки в лікарняній палаті, є більш вагомою, ніж у справі першого заявника. При вирішенні питань про медичну безпеку представники лікарні набагато більш компетентні, ніж суд, особливо міжнародний суд, який не має жодних прямих доказів. Тому Суд дійшов висновку, що вимога до заявника зняти хрест не була непропорційна. Відповідно вона не є жертвою порушення ст. 9.

Що стосується двох інших заявників, Суд постановив, що необхідно взяти до уваги той факт, що принципи, які застосовують роботодавці заявників, – надання рівних можливостей і вимога до всіх співробітників діяти таким чином, щоб не дискримінувати інших, – переслідувало законну мету захисту прав інших осіб, зокрема гомосексуальних пар, права яких також захищаються відповідно до Конвенції. Раніше Суд уже приходив до висновку, що для того щоб виправдати різницю в обігу на підставі сексуальної орієнтації, потрібні дуже вагомі причини і що гомосексуальні пари, так само, як і гетеросексуальні пари, потребують юридичного визнання і захисту їх відносин. Відповідно влада володіє широкою свободою розсуду у зв'язку з дотриманням балансу між правом роботодавців забезпечувати дотримання прав інших осіб та правом заявників сповідувати свою релігію. Враховуючи, що справедливий баланс не був порушений, Суд постановив, що порушення положень, на які посилаються заявники, не було [11].

Висновок. Свобода релігії не є абсолютною, вона може підлягати, як і інші права обмеженням, які мають законну мету і є необхідними у демократичному суспільстві. Отже, у суспільстві, де існує безліч релігій, виникає необхідність забезпечення такої свободи обмеженнями, які можуть примирити інтереси різних соціальних груп і забезпечити повагу на переконання кожного.

Список використаних джерел:

1. Європейський суд з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.echr.coe>.
2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/go/995_004.
3. Дудаш Т.І. Практика Європейського суду з прав людини : навч.-практ. посіб. / Т.І. Дудаш. – К. : Алерта, 2013. – 368 с.
4. Відділ дослідження Європейського суду з прав людини. Огляд судової практики Суду по питаннях свободи віросповідання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.echr.coe>.
5. Case of Hasan and Chaush v. Bulgaria. (Application no. 30985/96). [online] Available at: <<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58921>>.
6. Case of 97 members of the Gldani congregation of Jehovah's witnesses and 4 others v. Georgia. (Application no. 71156/01). [online] Available at: <<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-80395>>.
7. Case of Buscarini and others v. San Marino. (Requête n°/application no. 24645/94) – офіційний сайт ЄСПЛ. [online] Available at: <<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58915>>.
8. Affaire Valsamis c. Grèce. (Requête no 21787/93). [online] Available at: <<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-62571>>.
9. Справа «Свято-Михайлівська парафія проти України» («Svyato-Mykhaylivska Parafiya v Ukraine») [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-126171>.
10. Otto-Preminger-Institut v. Austria. (Application No. 13470/87). [online] Available at: <<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-45571>>.
11. Case of Eweida and others v. The United Kingdom. (Applications nos. 48420/10, 59842/10, 51671/10 and 36516/10). [online] Available at: <<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115881>>.

ФАТХУТДІНОВ В. Г.,
кандидат юридичних наук, доцент

УДК 340.1

**РОЛЬ ОЦІНКИ У ФОРМУВАННІ СИМУЛЯКРІВ І ПРОВАДЖЕННІ
СИМУЛЯТИВНОЇ ПРАКТИКИ В ДІЙСНІСТЬ
ПІД ЧАС ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ**

Уперше здійснено дослідження змісту симулякрів та показано їх практичний вплив на забезпечення громадської безпеки. Основою правильного розуміння форм та методів впровадження симулятивної практики визначено оцінку. Обґрунтовано корелятивний зв'язок між симулятивною практикою та гібридною війною проти України.

Ключові слова: громадська безпека, національна безпека, симулякри, симулятивна практика, національні інтереси.

